13 ДӘРІС

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕҢЕСТІК КЕЗЕҢНІҢ СОҢҒЫ ОНЖЫЛДЫҚТАРЫ: ҚАЙТА ҚҰРУ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗДІККЕ ЖОЛ

Саяси жаңғыру • экономикалық дағдарыс • Желтоқсан • егемендік

Қазақстан тарихы

Дәрістің логикасы

1	**Қайта құрудың басталуы**	1985–1987 жж. саяси және экономикалық өзгерістер
2	**Дағдарыстың тереңдеуі**	жоспарлы экономиканың әлсіреуі, тапшылық, әлеуметтік мәселелер
3	**Ұлттық қозғалыстар**	Желтоқсан, тіл және тарихи сана мәселелері
4	**Егемендік**	1989–1991 жж. саяси-құқықтық қадамдар

1985: қайта құру саясатының басталуы

1985 — **М. С. Горбачевтің КОКП Бас хатшысы болып сайлануы**

ЖЕДЕЛДЕТУ

экономиканы тез жаңғырту идеясы

ЖАРИЯЛЫЛЫҚ

ақпараттық ашықтықты кеңейту

ҚАЙТА ҚҰРУ

басқару мен қоғамдық өмірді өзгерту

Маңызды ерекшелік: бастапқы кезеңде реформалар социалистік жүйені жою емес, оны жаңғырту ретінде қарастырылды.

Экономикалық қайта құру және оның шектеулері

МӘСЕЛЕ

- өндіріс қарқынының баяулауы
- тауар тапшылығы
- жоспарлы жүйенің икемсіздігі
- технологиялық артта қалу

РЕФОРМАЛЫҚ ЖАУАП

- кәсіпорын дербестігін арттыру
- шаруашылық есепті енгізу
- кооперативтерге мүмкіндік беру
- өндірісті жаңғыртуға ұмтылыс

Жариялылық және қоғамдық пікірдің өзгеруі

ЖАРИЯЛЫЛЫҚ Бұрын жабық болған мәселелерді ашық талқылауға жол ашылды.

Тарихи ақтаңдақтар

репрессиялар, ашаршылық, ұлттық тарих

Экология

Арал теңізі, Семей ядролық полигоны

Тіл және мәдениет

қазақ тілінің қоғамдық мәртебесі

1986 жылғы Желтоқсан оқиғасы

16 ЖЕЛТОҚСАН 1986

Алматыда жастардың наразылық шеруі басталды.

ұлттық намыс

саяси талап

СЕБЕПТЕРІ МЕН МАҢЫЗЫ

- Д. А. Қонаевтың орнына Г. В. Колбиннің тағайындалуы
- орталықтың шешім қабылдау тәсіліне наразылық
- ұлттық қадір-қасиет пен саяси дербестік мәселесінің көрінуі
- оқиғаның кейін тәуелсіздік идеясының символына айналуы

Желтоқсан: тарихи бағалаудың өзгеруі

1986 **Оқиғаға кеңестік кезеңде «тәртіпсіздік» сипаттамасы берілді.**

1986

Наразылық және күшпен басу

1989

Қоғамдық-саяси бағалаудың өзгеруі

1991

Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы символдық мәні

Ғылыми тұрғыда Желтоқсанды бір ғана оқиғамен шектемей, кеңестік саяси жүйе, ұлттық сана және азаматтық белсенділік контекстінде қарастыру маңызды.

1989 жыл: тіл мәселесі және ұлттық қозғалыс

«НЕВАДА–СЕМЕЙ»

1989 жылы Олжас Сүлейменов бастаған антиядролық қозғалыс құрылды.

Семей полигоны мәселесі қоғамдық мобилизацияның қуатты факторына айналды.

ҚАЗАҚ ТІЛІ

1989 жылғы «Тіл туралы» заң

Қазақ тіліне мемлекеттік тіл мәртебесі берілді, орыс тілі ұлтаралық қатынас тілі ретінде белгіленді.

Экологиялық мәселелер және қоғамдық сана

Семей полигоны	ядролық сынақтардың ұзақ мерзімді зардаптары
Арал теңізі	су ресурстарын тиімсіз басқарудың салдары
Өнеркәсіптік ластану	тау-кен және металлургия өңірлеріндегі экологиялық қысым

1990: мемлекеттік егемендікке бетбұрыс

25 ҚАЗАН 1990 — **Қазақ КСР-інің мемлекеттік егемендігі туралы Декларация қабылданды.**

САЯСИ

республикалық биліктің дербестігін күшейту

ЭКОНОМИКАЛЫҚ

ресурстар мен меншік мәселесінде құқықтарды кеңейту

ҚҰҚЫҚТЫҚ

республикалық заңдардың басымдығын бекітуге ұмтылыс

1991 жыл: КСРО дағдарысының шарықтау шегі

1991

- **19–21 тамыз** — Мәскеудегі төңкеріс әрекеті
- **1 желтоқсан** — Қазақстан Президентін бүкілхалықтық сайлау
- **10 желтоқсан** — Қазақ КСР атауы Қазақстан Республикасы болып өзгертілді
- **16 желтоқсан** — **Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Конституциялық заң**

Тәуелсіздік туралы Конституциялық заң

16 ЖЕЛТОҚСАН 1991

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Конституциялық заң

Қазақстан өз аумағында толық мемлекеттік билікке ие тәуелсіз мемлекет ретінде жарияланды.

- **егемендік**
- **тәуелсіздік**
- **мемлекеттілік**

Экономикалық дағдарыс және әлеуметтік салдар

ДАҒДАРЫС БЕЛГІЛЕРІ

- өндіріс көлемінің төмендеуі
- тауар тапшылығы және инфляциялық қысым
- байланыстардың үзілуі
- жұмыссыздық пен әлеуметтік белгісіздік

ӨТУ КЕЗЕҢІ

Кеңестік жоспарлы жүйеден нарықтық экономикаға өту күрделі әлеуметтік-экономикалық бейімделуді талап етті.

жекешелендіру

нарық

жаңа институттар

Қоғамдық-саяси жаңғыру

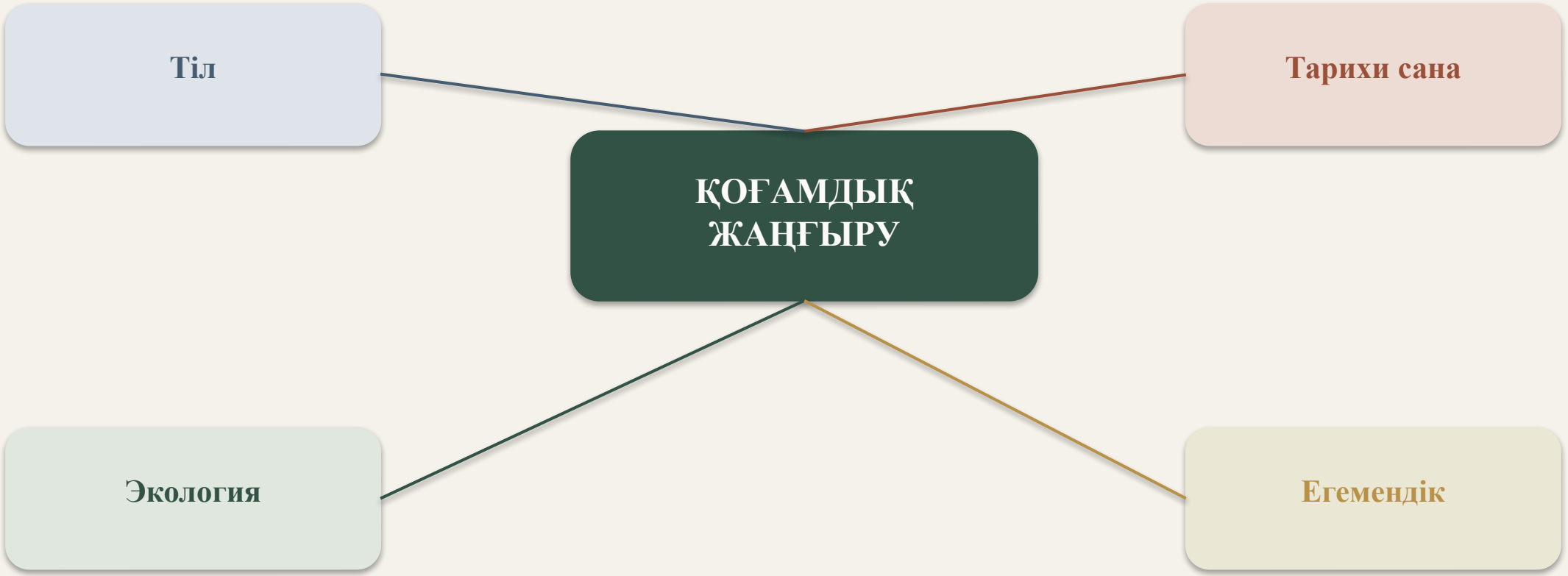

1980-жылдардың соңы – 1990-жылдардың басы азаматтық белсенділіктің және ұлттық мүдде туралы ашық пікірталастың өсу кезеңі болды.

Негізгі даталар: 1985–1991

1985

Қайта құру басталды

1986

Желтоқсан оқиғасы

1989

«Невада–Семей»; Тіл туралы заң

1990

Мемлекеттік егемендік декларациясы

1991

Тәуелсіздік туралы Конституциялық заң

Тарихи сабақ: реформалардың қайшылығы

ЖАҢҒЫРТУ

жариялылық
саяси пікірдің кеңеюі
экономикалық өзгеріс

ДАҒДАРЫС

өндірістің құлдырауы
әлеуметтік қиындық
саяси қайшылық

Осы екі үдеріс қатар жүріп, кеңестік жүйенің тұрақтылығын әлсіретті.

Қазақстанның тәуелсіздікке өтуінің ерекшелігі

Саяси

егемендік институттарының қалыптасуы

Құқықтық

тәуелсіз мемлекеттің құқықтық негізін бекіту

Экономикалық

нарықтық қатынастарға өтудің басталуы

Ұлттық

тіл, тарихи жады және мәдениетті жаңғырту

Тәуелсіздік — бір ғана күннің емес, саяси, құқықтық, экономикалық және қоғамдық өзгерістердің нәтижесі.

Қорытынды

Басты тұжырымдар

- Қайта құру кеңестік жүйені реформалауға бағытталғанымен, оның ішкі қайшылықтарын жоймады.
- Жариялылық тарихи және қоғамдық мәселелерді ашық талқылауға мүмкіндік берді.
- 1986 жылғы Желтоқсан ұлттық сана мен азаматтық белсенділіктің маңызды символына айналды.
- 1989–1990 жж. тіл, экология және егемендік мәселелері қоғамдық-саяси күн тәртібін өзгертті.
- 1991 жылғы 16 желтоқсан Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуының құқықтық шегін бекітті.

Әдебиеттер

1. Қазақстан тарихы. 5 томдық. 5-том. – Алматы: Атамұра.

2. История Казахстана: учебник для вузов. – Алматы.

3. Нұрпейісов К. Қазақстан тарихы. – Алматы.

4. Қозыбаев М. Қазақстан тарихының өзекті мәселелері. – Алматы.

5. Қайдар Ә. Қазақ тілінің қоғамдық-саяси мәселелері. – Алматы.

6. Желтоқсан-1986: құжаттар мен материалдар жинағы.

7. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы Конституциялық заң, 16.12.1991.

8. Қазақстан Республикасының Конституциясы.

9. Қазақстанның жаңа және қазіргі заман тарихы бойынша университеттік оқу құралдары.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА

РАҚМЕТ!

13 дәріс • Қайта құру және тәуелсіздікке жол